

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Sygdommen til Døden

Citation: Kierkegaard, Søren: "Sygdommen til Døden", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 11*, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2006 , s. 24. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-sd-txt-shoot-idee9bb4c4-68e8-4377-869d-4193a1d3f199.pdf> (tilgået 16. juli 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 11

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.
[Læs CC0-erklæringen](#)

A

Fortvivlelse er Synden

Synd er: *for Gud, eller med Forestillingen om Gud fortvivlet ikke at ville være sig selv, eller fortvivlet at ville være sig selv.* Synd er saaledes den potentserede Svaghed eller den potentserede Trods: Synd er Potentsationen af Fortvivlelse. Det hvorpaa Eftertrykket ligger, er: *for Gud, eller at Guds-Forestillingen er med;* det, der dialectisk, ethisk, religieust gjør Synd til hvad Juristerne kalde »qualificeret« Fortvivlelse, er Guds-Forestillingen.

Skjøndt der i dette Afsnit, mindst da i A, ikke er Plads til eller Sted for psykologisk Skildring, maa dog her som det meest dialectiske Confinium mellem Fortvivlelse og Synd anføres, hvad man kunde kalde en Digter-Existent i Retning af det Religieuse, en Existent, der har noget tilfælles med Resignationens Fortvivlelse, kun at Guds-Forestillingen er med. En saadan Digter-Existent vil, hvad der sees af Kategoriernes Conjunction og Stilling være den eminenteste Digter-Existent. Christelig betragtet er (trods al Æsthetik) enhver Digter-Existent Synd, den Synd: at digte istedetfor at være, at forholde sig til det Gode og Sande gennem Phantasi istedetfor at være det, det er, existentielt stræbe at være det. Den Digter-Existent, om hvilken vi her tale, er deri forskjellig fra Fortvivlelse, at den har Guds-Forestillingen med sig, eller er for Gud; men den er uhyre dialectisk, og som et uigjennemtrængeligt dialectisk Virvar over, om hvorvidt den dunkelt er sig bevidst at være Synd. En saadan Digter kan have meget dyb religieus Trang, og Forestillingen om Gud er medoptaget i hans Fortvivlelse. Han elsker Gud over Alt, Gud som er ham hans eneste Trøst i hans hemmelige Qval, og dog elsker han Qvalen, den vil han ikke slippe. Han vil saa gjerne være sig selv for Gud, dog ikke i Henseende til det faste Punkt, hvori Selvet lider, der vil han fortvivlet ikke være sig selv; han haaber paa at Evigheden vil tage det bort, og her i Timeligheden kan han, hvormeget han end lider derunder, ikke beslutte sig til at overtage det, ikke troende ydmyge sig derunder. Og dog vedbliver han at forholde sig til Gud, og dette er hans eneste Salighed; det vilde være ham den største Rædsel at skulle undvære Gud, »det vilde være til at fortvivle over;« og dog tillader han sig egentligen, men maaskee ubevidst, at digte Gud en lille Smule anderledes end Gud er, lidt mere a la en kjerlig Fader, som altformeget føier Barnets – eneste Ønske. Som En der blev ulykkelig i Elskov, og derved blev Digter, livsaligt priser Elskovens Lykke: saaledes bliver han Religieusitetens Digter. Han blev ulykkelig i Religieusitet, han forstaaer dunkelt, at det der fordres af ham er at slippe denne Qval, c: troende at ydmyge sig under den og overtage den som hørende med til Selvet – thi han vil holde den ude fra sig og just derved holder han den fast, skjøndt han rigtignok (hvad der, som hvert Ord af en Fortvivlet, er bagvendt rigtigt og altsaa at forstaae omvendt) mener, at dette skal betyde, at skille sig af med den, saa godt som muligt, at slippe den, saa godt som det er et Menneske muligt. Men troende at overtage den, det kan han ikke, det er, det vil han i sidste Forstand ikke, eller, her ender hans Selv i Dunkelhed. Men som hiin Digtets Beskrivelse af Elskov, saaledes har denne Digtets Beskrivelse af det Religieuse en Fortryllelse, et lyrisk Sving, som ingen Ægtemand og ingen Velærværdigheds. Det er heller ikke usandt hvad han siger, ingenlunde, hans Fremstilling er just hans lykkeligere, hans bedre Jeg. Han er i Forhold til det Religieuse en ulykkelig Elsker, c: han er ikke i streng Forstand en Troende; han har kun det Første af Troen: Fortvivlelsen, og i den en brændende Længsel efter det Religieuse. Hans Kollision er egentligen denne: er han den Kaldede, er Pælen i Kjødets Udtrykket for, at han skal bruges til det Overordentlige, er det for Gud ganske i sin Orden med det Overordentlige, han er blevet? eller er Pælen i Kjødets Det, han skal ydmyge sig under, for at naae det almene Menneskelige? – Dog nok herom, jeg kan med Sandhedens Eftertryk sige: til hvem taler jeg? Saadanne psykologiske Undersøgelser i n^{te} Potents, hvo bryder sig om Sligt; de Nürnberger-Billeder, som Præsten maler, kan man bedre forstaae, de ligne Alle og Enhver, skuffende, Folk som de ere fleest, og, aandeligt forstaaet, Ingenting.

Første Kapitel

Gradationerne i Bevidstheden om Selvet

(Bestemmelsen: for Gud)

I det foregaaende Afsnit er der stadigt efterviist en Gradation i Bevidsthed om Selvet; først kom Uvidenhed om at have et evigt Selv (C. B. a.), saa en Viden om at have et Selv, hvori der dog er noget Evigt (C. B. b.), og herindenfor (α . 1. 2. β) blev igjen efterviist Gradationer. Denne hele Betragtning maa nu dialektisk vendes paa en ny Maade. Sagen er denne. Den Gradation i Bevidstheden om Selvet, vi hidtil have beskjaeftiget os med, er indenfor Bestemmelsen: det menneskelige Selv, eller det Selv, hvis Maalestok er Mennesket. Men en ny Qualitet og Qvalification faaer dette Selv derved, at det er Selvet lige over for Gud. Dette Selv er ikke mere det blot menneskelige Selv, men er, hvad jeg, haabende ikke at blive misforstaaet, vilde kalde det theologiske Selv, Selvet lige over for Gud. Og hvilken uendelig Realitet faaer Selvet ikke ved at være sig bevidst at være til for Gud, ved at blive et menneskeligt Selv, hvis Maalestok er Gud! En Røgter, der (hvis dette var muligt) er Selv lige over for Kjører, er et meget lavt Selv; en Hersker, der er Selv lige over for Trælle, ligeledes, og egentligen intet Selv – thi i begge Tilfælde mangler der Maalestok. Barnet, der hidtil blot har havt Forældrenes Maalestok, bliver Selv ved som Mand at faae Staten til Maalestok; men hvilken uendelig Accent falder der paa Selvet ved at faae Gud til Maalestok! Maalestokken for Selvet er altid: hvad Det er, lige over for hvilket det er Selv, men Dette er jo igjen Definitionen paa hvad »Maalestok« er. Som man kun kan addere eensartede Størrelser, saaledes er enhver Ting kvalitativt Det, hvormed den maales; og Det, der kvalitativt er dens Maalestok, er ethisk dens Maal; og Maalestokken og Maalet er kvalitativt Det, Noget er, med Undtagelse da af Forholdet i Frihedens Verden, hvor imidlertid En ved ikke kvalitativt at være Det, som er hans Maal og hans Maalestok, selv maa have forskyldt denne Disqualification, saa Maalet og Maalestokken dog – dømmende bliver den samme, gjør det aabenbart, hvad det er han ikke er, Det nemlig, som er hans Maal og Maalestok.

Det var en meget rigtig Tanke, til hvilken saa ofte en ældre Dogmatik recurrerede, medens en senere Dogmatik saa ofte opholdt sig over den, fordi den manglede Forstand derpaa og Sands derfor – det var en meget rigtig Tanke, om der end stundom gjordes forkeert Anvendelse af den: at Det, der gjorde Synden til det Frygtelige var, at den var for Gud. Deraf beviste man saa Helvedesstraffenes Evighed. Senere blev man kløgtig, og sagde: Synd er Synd; Synden er ikke større, fordi den er mod Gud eller for Gud. Besynderligt! selv Juristerne tale om kvalificerede Forbrydelser, selv Juristerne gjøre Forskjel, om en Forbrydelse f. Ex. er udøvet mod en Embedsmand, eller mod en Privatmand, gjøre Forskjel i Straf for et Fadermord og et almindeligt Mord.

Nei, deri havde den ældre Dogmatik Ret, at det at Synden var mod Gud, uendelig potentierte den. Feilen laae i, at man betragtede Gud som noget Udvortes, og i, at det var, som om man antog, at der kun stundom syndedes mod Gud. Men Gud er ikke noget Udvortes i den Forstand som en Politibetjent. Det der maa sees paa, er, at Selvet har Forestillingen om Gud, og at det saa dog ikke vil som han vil, saa dog er ulydigt. Ei heller er det kun stundom der syndes for Gud; thi enhver Synd er for Gud, eller rettere, Det, der egentligen gjør den menneskelige Skyld til Synd, er, at den Skyldige havde Bevidstheden om at være til for Gud.

Fortvivlelsen potentierte i Forhold til Bevidsthed om Selvet; men Selvet potentierte i Forhold til Maalestokken for Selvet, og uendeligt naar Gud er Maalestokken. Jo mere Guds-Forestilling, jo mere Selv; jo mere Selv, jo mere Guds-Forestilling. Først naar et Selv, som dette bestemte enkelte, er sig bevidst at være til for Gud, først da er det det uendelige Selv; og dette Selv synder saa for Gud. Hedenskabets Selviskhed er derfor, trods Alt hvad der kan siges om den, dog ikke nær saa kvalificeret som Christenhedens, forsaavidt ogsaa her er Selviskhed; thi Hedningen havde ikke sit Selv lige over for Gud. Hedningen og det naturlige Menneske har det blot menneskelige Selv som Maalestok. Man kan derfor vel have Ret i fra et høiere Synspunkt at see Hedenskabet liggende i Synd, men Hedenskabets Synd var egentlig den fortvivlede Uvidenhed om Gud, om at være til for Gud; den er: »at være uden Gud i Verden.« Fra en anden Side er det derfor sandt, at Hedningen ikke i strengeste Forstand syndede, thi han syndede ikke for Gud; og al Synd er for Gud. Det er fremdeles ogsaa i een Forstand ganske vist, at mange Gange er en Hedning hjulpet til at slippe saadan upaaklageligt gennem Verden, just fordi hans pelagiansk-letsindige Forestilling frelste ham; men saa er hans Synd en anden: denne pelagiansk-letsindige Opfattelse. Derimod er det paa den anden Side ogsaa ganske vist, at mangan Gang er et Menneske, just ved at være strengt opdraget i Christendom, i en vis Forstand styrtet i Synd, fordi den hele christelige Anskuelse var ham for alvorlig, især i en tidligere Tid af hans Liv; men saa er dog i en anden Forstand dette igjen noget til Hjælp for ham, denne dybere Forestilling om, hvad Synd er.

Synd er: for Gud fortvivlet ikke at ville være sig selv, eller for Gud fortvivlet at ville være sig selv. Men er denne Definition, om den end i andre Henseender dog maaskee indrømmes at have sine Fortrin (og deriblandt det vigtigste af alle at være den eneste skriftmæssige; thi Skriften definerer altid Synd som Ulydighed), er den ikke for aandelig? Dertil maa først og fremmest svares: en Definition af Synd kan aldrig være for aandelig (naar den da ikke bliver saa aandelig, at den afskaffer Synd); thi Synd er just en Bestemmelse af Aand. Og dernæst: hvorfor skulde da den være for aandelig? Fordi den ikke taler om Mord, Tyveri, Utugt o. D.? Men taler den da ikke derom? Er det ikke ogsaa en Selvraadighed mod Gud, en Ulydighed, der trodser hans Bud? Men derimod, naar man i at tale om Synd kun taler om saadanne Synder,

glemmes saa let, at alt Sligt saadan til en vis Grad, menneskelig talt, kan være i sin Orden, og dog det hele Liv Synd, den bekjendte Art Synd: de glimrende Laster, Selvraadighed, der enten aandløst eller frækt forbliver eller vil være uvidende om, i hvilken uendelig langt dybere Forstand et menneskeligt Selv er Gud forpligtet i Lydighed betræffende hver dets lønligste Ønske og Tanke, betræffende Lydhørighed til at opfatte og Villighed til at følge hvert det mindste Guds Vink om, hvad hans Villie er med dette Selv. Kjødets Synder er det lavere Selvs Selvraadighed; men hvor ofte uddrives ikke een Djævel ved Djævelens Hjælp, og det Sidste bliver værre end det Første. Thi saaledes gaaer det jo just til i Verden: først synder et Menneske af Skrøbelighed og Svaghed; og saa – ja saa maaskee lærer han at flye til Gud, og hjælpes til Troen, der frelser fra al Synd; men derom tale vi nu ikke her – saa fortvivler han over sin Svaghed, og bliver enten en Pharisæer, som fortvivlet driver det til en vis legal Retfærdighed, eller han fortvivlet styrter sig i Synden igjen.

Definitionen omfatter derfor vistnok enhver tænkelig og enhver virkelig Form af Synd; den udhæver dog vistnok rigtigt det Afgjørende, at Synd er Fortvivlelse (thi Synd er ikke Kjød og Blods Vildhed, men er Aandens Samtykke deri), og er: for Gud. Som Definition er den Bogstavregning; det vilde i dette lille Skrift være paa urette Sted og desuden et Forsøg, som maatte mislykkes, hvis jeg vilde begynde paa at beskrive de enkelte Synder. Hovedsagen er her blot, at Definitionen som et Net omfatter alle Former. Og det gjør den, hvilket ogsaa kan sees, naar man gjør Prøve paa den ved at stille Modsætningen, Definitionen paa: Tro, efter hvilken jeg i hele dette Skrift styrer som efter det sikke Sømærke. Tro er: at Selvet i at være sig selv og i at ville være sig selv gjennemsigtigt grunder i Gud.

Men dette er ofte nok blevet overseet, at Modsætningen til Synd ingenlunde er Dyd. Dette er en tildeels hedensk Betragtning, som nøies med en blot menneskelig Maalestok, som netop ikke veed, hvad Synd er, at al Synd er for Gud. Nei, *Modsætningen til Synd er Tro*, som det derfor hedder Rom. 14, 23: Alt hvad der ikke er af Tro er Synd. Og dette er en af de for hele Christendommen meest afgjørende Bestemmelser, at Modsætningen til Synd ikke er Dyd, men Tro.

Tillæg

At Definitionen paa Synd har Forargelsens Mulighed i sig; en almindelig Bemærkning om Forargelse.

Modsætningen: Synd – Tro er den christelige, der, christelig, omdanner alle ethiske Begrebsbestemmelser, giver dem eet Udtræk mere. Til Grund for Modsætningen ligger det afgjørende Christelige: for Gud, hvilken Bestemmelse igjen har det Christeliges afgjørende Criterium: det Absurde, Paradoxet, Forargelsens Mulighed. Og at dette paavises ved enhver Bestemmelse af det Christelige, er af yderste Vigtighed, da Forargelsen er det Christeliges Værge mod al Speculation. Hvor er da her Forargelsens Mulighed? Den er, at et Menneske skulde have den Realitet: som *enkelt* Menneske at være til lige over for Gud, og altsaa igjen, hvad deraf følger, at Menneskets Synd skulde beskjæftige Gud. Dette om det enkelte Menneske – for Gud faaer Speculationen aldrig i sit Hoved; den universaliserer blot de enkelte Mennesker phantastisk i Slægten. Just derfor var det ogsaa, at en vantro Christendom udfandt, at Synd er Synd, om den er lige over for Gud eller ikke, gjør jo hverken fra eller til. Det vil sige, man vilde have Bestemmelsen: for Gud bort, og dertil opfandt man en højere Viisdom, der dog, besynderligt nok, hverken var mere eller mindre end, hvad den højere Viisdom vistnok oftest er, det gamle Hedenskab.

Der er nu saa ofte talet om, at man forargedes paa Christendommen, fordi den er saa mørk og dunkel, forargedes paa den, fordi den er saa streng o. s. v.; det bliver dog nok rigtigst eengang at oplyse, at det hvorfor Mennesket egentligen forarges paa Christendommen er, fordi den er for høi, fordi dens Maal ikke er Menneskets Maal, fordi den vil gjøre Mennesket til noget saa Overordentligt, at han ikke kan faae det i sit Hoved. Dette vil ogsaa en ganske simpel psykologisk Udvikling af, hvad Forargelse er, opklare, og tillige vise, hvor uendelig taabelig man har baaret sig ad med at forsvare Christendommen, saa man tog Forargelsen bort; hvor dumt eller frækt man har ignoreret Christi egen Anviisning, der ofte og saa bekymret advarer mod Forargelsen, det er, selv paapeger, at dens Mulighed er der, og skal være der; thi skal den ikke være der, er den ikke et evig væsentlig Medhenhørende til det Christelige, saa er det jo menneskelig Nonsens af Christus: istedetfor at tage den bort, at gaae bekymret og advare mod den.

Dersom jeg tænkte mig en fattig Dagleier og den mægtigste Keiser, der nogensinde har levet, og denne den mægtigste Keiser pludselig fik det Indfald at sende Bud efter Dagleieren, der da aldrig havde drømt om,

»og i hvis Hjerte det aldrig var opkommet,« at Keiseren vidste, han var til, der da vilde prise sig ubeskrivelig lykkelig blot ved engang at faae Lov til at see Keiseren, hvad han i saa Fald vilde fortælle Børn og Børnebørn som den vigtigste Begivenhed i sit Liv – dersom Keiseren sendte Bud efter ham og lod ham vide, at han vilde have ham til Svigersøn: hvad saa? Saa vilde Dagleieren paa menneskelig Viis blive noget eller meget forlegen, flau og generet derved, det vilde (og dette er det Menneskelige), menneskeligt, forekomme ham som noget høist besynderligt, afsindigt Noget, hvorom han da mindst af Alt turde tale til noget andet Menneske, da han selv allerede i sit stille Sind ikke var langt fra den Forklaring, som Nabo og Gjenbo snarest muligt vilde faae yderst travlt med: at Keiseren vilde gjøre Nar af ham, saa Dagleieren vilde blive til Latter for hele Byen, han aftegnet i Bladet, Historien om hans Formæling med Keiserens Datter solgt af Visekjerlingerne. Dog det med at blive Keiserens Svigersøn, det maatte da vel snart vorde en udvortes Virkelighed, saa Dagleieren paa sandselig Maade kunde forvisse sig om, hvorvidt det var Keiserens Alvor dermed, eller han blot vilde have det stakkels Menneske til Bedste, gjøre ham ulykkelig for hele hans Levetid, og hjælpe ham til at ende i en Daarekiste; thi det quid nimis er tilstede, som saa uendeligt let kan slaae om til sit Modsatte. En lille Gunstbeviisning, det vilde Dagleieren kunde faae i sit Hoved; det vilde blive forstaaet i Kjøbstaden, af det høistærede dannede Publicum, af alle Visekjerlinger, kort af de 5 Gange 100,000 Mennesker, som boede i hiin Kjøbstad, der rigtignok i Henseende til Folkemængde var endog en meget stor Stad, derimod i Henseende til at have Forstand paa og Sands for det Overordentlige, en meget lille Kjøbstad – men dette, med at blive Svigersøn, ja, det var meget for meget. Og sæt nu, at det ikke var en udvortes Virkelighed, der var Tale om, men om en indvortes, saa altsaa Facticiteten ikke kunde hjælpe Dagleieren til Vished, men Troen selv var den eneste Facticitet, og Alt altsaa overladt til Troen, om han havde ydmygt Mod nok til at turde troe det (thi frækt Mod kan ikke hjælpe til at troe): hvor mange Dagleiere var der saa vel, som havde dette Mod? Men Den, der ikke havde dette Mod, han vilde forarges; det Overordentlige vilde for ham lyde næsten som en Spot over ham. Han vilde saa maaskee ærligt og ligefrem tilstaae: Sligt er mig for høit, jeg kan ikke faae det i mit Hoved, det er, at jeg skal sige det lige ud, mig en Daarskab.

Og nu Christendommen! Christendommen lærer, at dette enkelte Menneske, og saaledes ethvert enkelt Menneske, hvad han saa forresten er, Mand, Kone, Tjenestepige, Minister, Kjøbmand, Barbeer, Studiosus o. s. v., dette enkelte Menneske er til *for Gud* – dette enkelte Menneske, som maaskee vilde være stolt af een Gang i sit Liv at have talt med Kongen, dette Menneske, som ikke bilder sig lidt ind af, at leve paa en fortrolig Fod med Den og Den, dette Menneske er til for Gud, kan tale med Gud, hvad Øieblik han vil, sikker paa at blive hørt af ham, kort, dette Menneske tilbydes det at leve paa den fortroligste Fod med Gud! Videre, for dette Menneskes, ogsaa for dette Menneskes Skyld kommer Gud til Verden, lader sig føde, lider, dør; og denne lidende Gud, han næsten beder og bønfaller dette Menneske om dog at tage mod Hjælpen, som tilbydes ham! Sandeligen er Noget til at tabe Forstanden over, saa dog vel dette! Hver Den, der ikke har ydmygt Mod til at turde troe det, han forarges. Men hvorfor forarges han? fordi det er ham for høit, fordi han ikke kan faae det i sit Hoved, fordi han ikke kan faae sin Frimodighed lige over for det, og derfor maa have det bort, gjort til Intet, til Galskab og Nonsens, thi det er som skulde det qvæle ham.

Thi hvad er Forargelse? Forargelse er ulykkelig Beundring. Den er derfor i Slægt med Misundelse, men den er en Misundelse, som vender sig mod En selv, i endnu strengere Forstand, værst mod sig selv. Det naturlige Menneskes Snæverhertethed kan ikke unde sig selv det Overordentlige, som Gud har tiltænkt ham; saa forarges han.

Forargelsens Grad beroer nu paa, hvad Lidenskab i Forhold til Beundring et Menneske har. Mere prosaiske Mennesker uden Phantasi og Lidenskab, som altsaa heller ikke ere ret skikkede til at beundre, de forarges vel ogsaa, men de indskrænke sig til at sige: Sligt kan jeg ikke faae i mit Hoved, jeg lader det staae. Det er Skeptikerne. Men jo mere Lidenskab og Phantasi et Menneske har, jo nærmere han altsaa i en vis Forstand, i Muligheden nemlig, er ved at kunne blive troende, NB. ved tilbedende at ydmyge sig under det Overordentlige, desto mere lidenskabelig Forargelse, der tilsidst ikke kan nøies med Mindre end at faae dette udryddet, tilintetgjort, traadt i Snavset.

Vil man lære at forstaae sig paa Forargelse, saa studere man den menneskelige Misundelse, et Studium, som jeg giver op uden om, og indbilder mig at have gjort grundigt. Misundelse er skjult Beundring. En Beundrende, der føler, at han ikke kan blive lykkelig ved at give sig hen, han vælger at blive misundelig paa Det, han beundrer. Saa taler han et andet Sprog; i hans Sprog hedder det nu, at Det, som han egentlig beundrer, er Ingenting, noget dumt og flaut og sært og overspændt Noget. Beundring er lykkelig Selvfortabelse, Misundelse ulykkelig Selvhævdelse.

Saaledes ogsaa med Forargelse; thi hvad der i Forholdet mellem Menneske og Menneske er: Beundring – Misundelse, det er i Forholdet mellem Gud og Menneske: Tilbedelse – Forargelse. Summa summarum af al menneskelig Viisdom er dette »gyldne«, eller maaskee rigtigere dette pletterede: ne quid nimis, for lidt og for meget fordærver Alt. Dette tages og gives mellem Mand og Mand som Viisdom, honoreres med Beundring; dets Cours fluctuerer aldrig, hele Menneskeheden garanterer dets Værd. Saa lever der engang imellem et Geni, som gaaer en lille Smule ud derover, han erklæres gal – af de Kloge. Men Christendommen gjør et uhyre Kjæmpeskridt ud over dette: ne quid nimis, ind i det Absurde; der begynder Christendommen – og Forargelsen.

Man seer nu, hvor (for at der dog kunde blive noget Overordentligt tilbage) hvor overordentlig dumt det er at forsvare Christendommen, hvor liden Menneskekundskab det forraader, hvorledes det, om end ubevidst, spiller under Dække med Forargelsen, ved at gjøre det Christelige til noget saadant kummerligt Noget, der am Ende skulde reddes ved et Forsvar. Derfor er det vist og sandt, at den, der først opfandt, i Christenheden at forsvare Christendommen, de facto er en Judas No. 2; ogsaa han forraader med et Kys, kun at hans Forræderi er Dumhedens. At forsvare Noget er altid at discrecommandere det. Lad En have et Pakhuus fuldt af Guld, lad ham være villig til at udgive hver en Dukat til de Fattige – men lad ham derhos være dum nok til at begynde dette sit velgjørende Foretagende med et Forsvar, hvori han af tre Grunde beviser det Forsvarlige deri: og det skal ikke være langt fra, at Menneskene næsten finde det tvivlsomt, om han gjør noget Godt. Men nu det Christelige! Ja Den, der forsvarer det, han har aldrig troet paa det. Troer han, saa er Troens Begeistring – ikke et Forsvar, nei, den er Angrebet, og Seieren; en Troende er en Seierherre.

Saaledes med det Christelige og Forargelsen. Dens Mulighed er da ganske rigtigt tilstede ved den christelige Definition paa Synden. Den er dette: for Gud. En Hedning, det naturlige Menneske er meget villig til at indrømme, at der er Synd til, men dette »for Gud«, som dog egentlig gjør Synden til Synd, det er ham meget for meget. Det er (om end paa en anden Maade end den her paaviste) ham at gjøre Meget for Meget af det at være Menneske; lidt mindre, saa er han villig til at gaae ind derpaa – »men for Meget er for Meget«.

Andet Capitel

Den socratiske Definition af Synd

Synd er Uvidenhed. Dette er, som bekjendt, den socratiske Definition, der som alt Socratisk altid er en Instants, der er værd at agte paa. Imidlertid er det gaaet i Forhold til dette Socratiske som i Forhold til saa meget andet Socratisk, man har lært at føle en Trang til at gaae videre. Hvor utallig Mange have ikke følt Trang til at gaae videre end den socratiske Uvidenhed – formodentligen fordi de følte, det var dem en Umulighed at blive staaende ved den; thi hvor mange ere vel i hver Generation De, som vare istand til endog blot een Maaned at udholde, existentielt at udtrykke Uvidenhed om Alt.

Den socratiske Definition vil jeg derfor ingenlunde affærdige med, at man ikke kan blive staaende ved den; men med det Christelige in mente vil jeg benytte den til at faae dette frem i sin Skarphed – just fordi den socratiske Definition er saa ægte græsk; saa her som altid enhver anden Definition, der ikke i strengeste Forstand er streng christelig, det er, enhver Mellem-Definition viser sig i sin Tomhed.

Misligheden ved den socratiske Definition er nu, at den lader det ubestemt, om hvorledes Uvidenheden selv nærmere er at forstaae, dens Oprindelse o. s. v. Dette vil sige, selv om Synd er Uvidenhed (eller hvad Christendommen maaskee snarere vilde kalde Dumhed), hvilket i een Forstand slet ikke lader sig negte: er dette en oprindelig Uvidenhed, er Tilstanden altsaa Dens, der ikke har vidst, og hidtil ikke har kunnet vide Noget om Sandheden; eller er det en frembragt, en senere Uvidenhed? Er den det Sidste, saa maa jo Synden egentligen stikke i noget Andet end i Uvidenheden, den maa stikke i den Virksomhed i Mennesket, ved hvilken han har arbeidet paa at fordunkle sin Erkjendelse. Men ogsaa dette antaget, kommer denne haardnakkede og meget seiglivede Mislighed igjen, idet Spørgsmaalet bliver, om Mennesket da i det Øieblik, han begyndte paa at fordunkle sin Erkjendelse, er sig dette tydelig bevidst. Er han sig det ikke tydeligt bevidst, saa er jo Erkjendelsen allerede noget fordunklet, førend han begyndte derpaa; og Spørgsmaalet kommer blot atter igjen. Antages derimod, at han, da han begyndte at fordunkle Erkjendelsen, er sig dette tydeligt bevidst, saa ligger jo Synden (om den end er Uvidenhed, forsaavidt denne er Resultatet) ikke i Erkjendelsen men i Villien, og det Spørgsmaal, der maatte fremkomme, er om Erkjendelsens og Villiens Forhold til hinanden. Alt Sligt (og her kunde man da vedblive at spørge i mange Dage) indlader den socratiske Definition sig egentlig ikke paa. Socrates var vistnok en Ethiker (hvad Oldtiden jo ubetinget vindicerer ham, Ethikens Opfinder), den første, som han er og bliver den Første i sit Slags; men han begynder med Uvidenheden. Intellectuelt er det Uvidenheden han tenderer til, det Intet at vide. Ethisk forstaaer han ved Uvidenhed noget ganske Andet, og begynder saa med den. Men derimod er, som naturligt, Socrates ingen væsentlig religious Ethiker, endnu mindre, hvad der er det Christelige, en Dogmatiker. Derfor kommer han egentligen slet ikke ind i den hele Undersøgelse, med hvilken Christendommen begynder, ikke ind i det Prius, i hvilket Synden forudsætter sig selv, og som christeligt forklares i Dogmet om Arvesynden, til hvilket Dogme vi i denne Undersøgelse dog blot komme som til Grænsden.

Socrates kommer derfor egentligen ikke til Bestemmelsen Synd, hvilket vistnok er en Mislighed ved en Definition paa Synd. Hvorledes dette? Er nemlig Synd Uvidenhed, saa er jo Synd egentlig ikke til; thi Synd er

jo netop Bevidsthed. Er Synden det at være uvidende om det Rigtige, saa man derfor gjør det Urigtige, saa er Synd ikke til. Er dette Synd, saa antages jo, hvad Socrates ogsaa antog, at det Tilfælde ikke forekommer, at En, vidende det Rette, gjør det Urette, eller vidende, at det er det Urette, gjør dette Urette. Altsaa, er den socratiske Definition rigtig, saa er Synd slet ikke til. Men see, dette, just dette er christelig ganske i sin Orden, i en dybere Forstand ganske rigtig, i christelig Interesse quod erat demonstrandum. Netop det Begreb, ved hvilket Christendommen meest afgjørende kvalitativt differentierer sig fra Hedenskabet, er: Synden, Læren om Synden; og derfor antager Christendommen ogsaa ganske consequent, at hverken Hedenskabet eller det naturlige Menneske veed hvad Synd er, ja, den antager, at der maa en Aabenbaring fra Gud til for at gjøre det aabenbart, hvad Synd er. Ikke er det nemlig saa, som en overfladisk Betragtning antager, at Læren om Forsoningen er den qualitative Differenti mellem Hedenskab og Christendom. Nei, Begyndelsen maa gjøres langt dybere, med Synden, med Læren om Synden, som Christendommen ogsaa gjør. Hvilken farlig Indvending derfor mod Christendommen, hvis Hedenskabet havde en Definition paa Synd, som Christendommen maatte erkjende for rigtig.

Hvad er det da for en Bestemmelse, Socrates i at bestemme Synden mangler? Det er: Villien, Trods. Den græske Intellectualitet var for lykkelig, for naiv, for æsthetisk, for ironisk, for vittig – for syndig til at kunne faae det i sit Hoved, at En med sit Vidende kunde lade være at gjøre det Gode, eller med sit Vidende, med Viden om det Rette, gjøre det Urette. Græciteten statuerer et intellectuel kategorisk Imperativ.

Det Sande heri bør nu ingenlunde oversees, og gjøres vel fornødent at indskjærpes i Tider som disse, der ere løbne vild i saare megen tomt opblæsende og ufrugtbar Viden, saa det vistnok nu, aldeles som paa Socrates's Tid, kun endnu mere, gjordes Behov, at Menneskene udhungredes en lille Smule socratisk. Det er baade til at lee og til at græde over, saavel alle disse Forsikringer om at have forstaaet og begrebet det Høieste, som ogsaa den Virtuositet, med hvilken Mange in abstracto vide at fremstille det, i en vis Forstand ganske rigtig – det er baade til at lee og til at græde over, naar man saa seer, at al denne Viden og Forstaaen slet ingen Magt udøver over Menneskenes Liv, at dette ikke i fjerneste Maade udtrykker hvad de have forstaaet, men snarere lige det Modsatte. Man udbryder uvilkaarligt ved Synet af dette lige saa sørgelige som latterlige Misforhold: men hvor i al Verden er det dog muligt at de kunne have forstaaet det, er det ogsaa sandt at de have forstaaet det? Her svarer hiin gamle Ironiker og Ethiker: o, Kjere, tro aldrig det; de have ikke forstaaet det, thi havde de i Sandhed forstaaet det, saa udtrykte deres Liv det ogsaa, saa gjorde de hvad de havde forstaaet.

At forstaae og forstaae er altsaa to Ting? Ganske vist; og den som har forstaaet dette – dog vel at mærke ikke i Betydning af den første Art Forstaaen, han er eo ipso indviet i alle Ironiens Hemmeligheder. Det er egentligen denne Modsigelse, der beskæftiger Ironien. At opfatte det comisk, at et Menneske virkelig er uvidende om Noget, er en meget lav Art Comik, og under Ironiens Værdighed. Noget dybere Comisk er der egentlig ikke i, at der har levet Mennesker, som antog at Jorden staaer stille – naar de ikke vidste bedre. Det vil formodentlig paa en lignende Maade igjen gaae vor Tid i Forhold til en mere fysisk vidende Tid. Modsigelsen er mellem to forskjellige Tider, der fattes et dybere Coincidentspunkt, en saadan Modsigelse er ikke væsentlig og altsaa heller ei væsentlig comisk. Nei, men at et Menneske staaer og siger det Rigtige – og altsaa har forstaaet det; og naar han saa skal handle, gjør det Urigtige – og altsaa viser, at han ikke har forstaaet det: ja det er uendelig comisk. Det er uendelig comisk, at et Menneske rørt indtil Taarer, saa altsaa ikke blot Sveden men Taarerne hagle ned af ham, kan sidde og læse eller høre Fremstillingen af Selvfornegtelse, af det Ædle i at ofre sit Liv for Sandheden – og saa i næste Øieblik, ein, zwei, drei, vupti, næsten endnu med Taarerne i Øinene, er i fuld Gang med, i sit Ansigts Sveed, efter fattig Leilighed, at hjælpe Usandheden til at seire. Det er uendelig comisk, at en Taler med Sandhed i Stemme og Mimik, dybt grebet og dybt gribende, rystende kan fremstille det Sande, træde alt det Onde, alle Helvedes-Magter under Øinene, med en Aplomb i Skikkelsen, med en Freidighed i Blikket, en Rigtighed i Pas'ene som er beundringsværdig – det er uendelig comisk, at han, næsten i samme Øieblik, næsten endnu med »Adriennen paa«, kan feigt og frygtagtigt løbe af Veien for den mindste Ulempe. Det er uendelig comisk, at En kan forstaae hele Sandheden, om hvor ussel og smaalig Verden er o. s. v. – at han kan forstaae det, og saa ikke kan kjende Det igjen, han har forstaaet; thi næsten i samme Øieblik gaaer han selv hen og er med i den samme Smaalighed og Usselhed, tager Ære af den og æres af den, det er, anerkjender den. O, naar man seer En, der forsikrer aldeles at have forstaaet, hvorledes Christus gik omkring i en ringe Tjeners Skikkelse, fattig, foragtet, bespottet, som Skriften siger: bespyttet – naar jeg da seer den Samme saa omhyggeligt at flye hen, hvor der verdsligt er godt at være, indrette sig der paa det tryggeste, naar jeg seer ham saa ængstelig, som var det Livet om at gjøre, at undflye ethvert en ugunstig Vinds Pust fra Høire eller Venstre, saa lyksalig, saa høistlyksalig, saa kisteglad – ja, for at gjøre det complet, saa kisteglad, at han endog rørt takker Gud derfor – ved ubetinget at være æret og anset af Alle, Alle: da har jeg ofte sagt til mig selv og ved mig selv »Socrates, Socrates, Socrates, skulde det være muligt, at dette Menneske har forstaaet hvad han siger sig at have forstaaet?«. Saaledes har jeg sagt, ja jeg har tillige ønsket, at Socrates havde Ret. Thi det er mig dog, som var Christendommen for streng, jeg kan ei heller bringe det i Samklang med min Erfaring, at gjøre en Saadan til en Hykler. Nei, Sokrates, Dig kan jeg forstaae; Du gjør ham til en Spasmager, en Slags lystig Broder, Du gjør ham til en Prise for Latteren, Du har Intet mod, det har endog Dit Bifald, at jeg serverer og anretter ham comisk – det vil da sige, naar jeg gjør det godt.

Socrates, Socrates, Socrates! Ja, man maa nok nævne Dit Navn tre Gange, det var ikke for meget at

nævne det ti Gange, dersom det kunde hjælpe Noget. Man mener, Verden behøver en Republik, og man mener at behøve en ny Samfunds-Orden, og en ny Religion: men Ingen tænker paa, at en Socrates er det dog nok denne, just ved megen Viden forvirrede, Verden behøver. Dog det forstaaer sig, tænkte Nogen derpaa, end sige, hvis Mange tænkte derpaa, da behøvedes han mindre. Det en Vildfarelse meest behøver, er altid Det, den mindst tænker paa – naturligt, thi ellers var det jo ikke en Vildfarelse.

Altsaa en saadan ironisk-ethisk Correction kunde vor Tid saare godt behøve, er maaskee egentligen det Eneste, den har Behov – thi det er aabenbart Det den mindst tænker paa; det gjordes høiligt fornødent, at vi, istedetfor at gaae videre end Socrates, blot kom tilbage til dette Socratiske: at forstaae og forstaae er to Ting, – ikke som et Resultat, der tilsidst hjælper Menneskene i den dybeste Elendighed, da det just hæver Forskjellen mellem at forstaae og forstaae, men som den ethiske Opfattelse af Livets Daglighed.

Den socratiske Definition hjælper sig da saaledes. Naar En ikke gjør det Rette, saa har han heller ikke forstaaet det; hans Forstaaen er en Indbildning; hans Forsikkring om at have forstaaet en fejl Direction; hans gjentagne Forsikkring om Fanden gale ham at have forstaaet, en uhyre, uhyre Fjernhed ad den størst mulige Omvei. Men saa er jo Definitionen rigtig. Gjør En det Rigtige, saa synder han dog vel ikke; og gjør han ikke det Rigtige, saa har han heller ikke forstaaet det; havde han i Sandhed forstaaet det, vilde det snart bevæge ham til at gjøre det, snart gjøre ham til en Klangfigur for hans Forstaaen: ergo er Synd Uvidenhed.

Men hvor stikker da Misligheden? Den stikker i, hvad det Socratiske, men kun til en vis Grad, selv er opmærksomt paa, og afhjælper, at der mangler en dialektisk Bestemmelse betræffende Overgangen fra det at have forstaaet Noget til det at gjøre det. I denne Overgang begynder det Christelige; ved saa at gaae ad den Vei, kommer det til at vise Synden liggende i Villien, til Begrebet Trods; og for saa at gjøre Enden rigtig fast, føies Dogmet om Arvesynden til – ak thi Spekulationens Hemmelighed med det at begribe er just Det at sje uden at fæste Ende og uden at slaee Knude paa Traaden, og derfor kan den, vidunderligt, blive ved at sje og sje, ɔ: at trække Traaden igjennem. Christendommen derimod fæster Ende ved Hjælp af Paradoxet.

I den rene Idealitet, hvor der ikke er Tale om det enkelte virkelige Menneske, der er Overgangen nødvendig (i Systemet gaaer jo ogsaa Alt for sig med Nødvendighed), eller der er slet ingen Vanskelighed forbunden med Overgangen fra det at forstaae til det at gjøre. Dette er Græciteten (dog ikke det Socratiske, thi dertil er Socrates for meget Ethiker). Og ganske dette Samme er egentlig hele den nyere Philosophies Hemmelighed; thi det er dette: cogito ergo sum, at tænke er at være; (christeligt derimod hedder det: Dig skeer, som Du troer, eller, som Du troer, saa er Du, at troe er at være). Man vil saaledes see, at den nyere Philosophi hverken er mere eller mindre end Hedenskab. Dette er nu endda ikke det Værste; at være i Slægtskab med Socrates ikke det Ringeste. Men det aldeles Usocratiske i den nyere Philosophi er, at den vil bilde sig og os ind, at dette er Christendom.

I Virkelighedens Verden derimod, hvor der er Tale om det enkelte Menneske, der er denne lille bitte Overgang fra at have forstaaet til at gjøre, den er ikke altid cito citissime, ikke, at jeg, i Mangel af at tale filosofisk, skal tale tysk, geschwind wie der Wind. Tværtimod, her begynder en meget vidtløftig Historie.

I Aands-Livet er der ingen Stilstand (egentlig heller ingen Tilstand, Alt er Actualitet); dersom altsaa et Menneske ikke i samme Secund, som han har erkjendt det Rette, gjør det – ja saa gaaer nu for det første Erkjendelsen af Kog. Og dernæst saa bliver Spørgsmaalet, hvad synes Villien om det Erkjendte. Villien er et Dialektisk, og har igjen under sig hele den lavere Natur i Mennesket. Synes denne nu ikke om det Erkjendte, saa følger deraf vel ikke, at Villien gaaer hen og gjør det Modsatte af hvad Erkjendelsen forstod, saa stærke Modsætninger forekomme vistnok sjeldnere; men saa lader Villien nogen Tid gaae hen, det bliver et Interim, det hedder: vi vil dog see det an til imorgen. Under alt Dette bliver Erkjendelsen dunklere og dunklere, og det Lavere seirer mere og mere; ak, thi det Gode maa gjøres strax, strax idet det er erkjendt (og derfor gaaer det i den rene Idealitet saa let med Overgangen fra at tænke til at være, thi der er Alt strax), men det Lavere har sin Styrke i at trække ud. Saa smaat har Villien ikke noget mod, at dette skeer, den seer næsten igjennem Fingre dermed. Og naar saa Erkjendelsen er blevet behørig dunkel, saa kan Erkjendelsen og Villien bedre forstaae hinanden; tilsidst samtykke de ganske, thi nu er Erkjendelsen gaaet over paa Villiens Side, og erkjender, at det er ganske rigtigt som den vil det. Og saaledes lever maaskee en stor Mængde Mennesker; de arbeide saa smaat paa at fordunkle deres ethiske og ethisk-religieuse Erkjenden, der vil føre dem ud i Afgjørelser og Conseqventser, som det Lavere i dem ikke elsker; derimod udvide de deres æsthetiske og metaphysiske Erkjenden, hvilket, ethisk, er Adspredelse.

Dog med Alt dette ere vi endnu ikke komne videre end til det Socratiske; thi, vilde Socrates sje, skeer dette, saa viser det jo, at et saadant Menneske dog ikke har forstaaet det Rette. Dette vil sje, til at udsje, at En med sit Vidende gjør det Urette, med Viden om det Rette gjør det Urette, har Græciteten ikke Mod, saa hjælper den og siger: naar En gjør det Urette, har han ikke forstaaet det Rette.

Ganske rigtigt, og videre kan heller intet *Menneske* komme; intet Menneske kan ved sig selv og af sig selv udsje, hvad Synd er, just fordi han er i Synden; al hans Talen om Synden er i Grunden Besmykkelse for Synden, en Undskyldning, en syndig Formildelse. Derfor begynder Christendommen ogsaa paa en anden Maade, med, at der maa en Aabenbaring fra Gud til, for at oplyse Mennesket om, hvad Synd er, at Synden

dog ikke ligger i, at Mennesket ikke har forstaaet det Rette, men i at han ikke vil forstaae det, og i at han ikke vil det.

Allerede med Hensyn til den Distinktion: ikke at *kunne* forstaae og ikke at *ville* forstaae, oplyser Socrates egentligen Intet, medens han derimod er Stormesteren for alle Ironikere i at operere ved Hjælp af den Distinktion mellem at forstaae og forstaae. Socrates forklarer, at Den, som ikke *gjør* det Rette, heller ikke har forstaaet det; men Christendommen gaaer lidt længere tilbage og siger, det er fordi han ikke vil forstaae det, og dette igjen, fordi han ikke vil det Rette. Og dernæst lærer den, at et Menneske *gjør* det Urette (den egentlige Trods), uagtet han forstaaer det Rette, eller lader være at *gjøre* det Rette, uagtet han forstaaer det; kort, den christelige Lære om Synden er lutter Nærgaaenhed mod Mennesket, Beskyldning paa Beskyldning, den er den Paastand, hvilken det Guddommelige som Aktor tillader sig at nedlægge mod Mennesket.

Men kan noget Menneske begribe dette Christelige? Ingenlunde, det er jo ogsaa det Christelige, altsaa til Forargelse. Det maa troes. At begribe er Menneskets Omfang i Forhold til det Menneskelige; men at troe er Menneskets Forhold til det Guddommelige. Hvorledes forklarer da Christendommen dette Ubegribelige? Ganske consequent, paa en ligesaa ubegribelig Maade, ved Hjælp af, at det er aabenbaret.

Christelig forstaaet ligger Synden altsaa i Villien, ikke i Erkjendelsen; og denne Villiens Fordærvethed gaaer ud over den Enkeltes Bevidsthed. Dette er det ganske Consequent; thi ellers maatte jo betræffende hver Enkelt det Spørgsmaal opkomme, hvorledes Synden begyndte.

Her er da igjen Forargelsens Kjendetegn. Forargelsens Mulighed ligger i: at der skal en Aabenbaring fra Gud til for at oplyse Mennesket om, hvad Synd er, og hvor dybt den stikker. Det naturlige Menneske, Hedningen, tænker som saa: »lad gaae, jeg indrømmer, at jeg ikke har forstaaet alle Ting i Himlen og paa Jorden, skal der en Aabenbaring til, saa lad den oplyse os om det Himmelske; men at der skulde en Aabenbaring til for at oplyse hvad Synd er, er da det Urkeligste af Alt. Jeg udgiver mig ikke for at være noget fuldkomment Menneske, langt fra, men det veed jeg dog, og jeg er jo villig til at indrømme det, hvor langt jeg er fra Fuldkommenhed: skulde jeg saa ikke vide, hvad Synd er?« Men Christendommen svarer: nei, det er hvad Du allermindst veed, hvor langt Du er fra Fuldkommenhed, og hvad Synd er. – See, i den Forstand er rigtignok, christelig, Synd Uvidenhed, den er Uvidenhed om hvad Synd er.

Definitionen paa Synd, som blev givet i forrige Capitel, maa derfor endnu saaledes fuldstændiggjøres: Synd er, efter ved en Aabenbaring fra Gud at være oplyst om hvad Synd er, for Gud fortvivlet ikke at ville være sig selv, eller fortvivlet at ville være sig selv.

Tredie Capitel

At Synden ikke er en Negation, men en Position

At dette er saaledes, er Noget, den orthodoxe Dogmatik og Orthodoxien overhovedet bestandigt har kjæmpet for, og som pantheistisk afviist enhver Definition af Synden, der gjorde denne til noget blot Negativt, Svaghed, Sandselighed, Endelighed, Uvidenhed o. desl. Orthodoxien har meget rigtigt seet, at her skal Slaget staae, eller for at erindre om det Foregaaende, her er det der skal fæstes Ende, her gjælder det om at holde igjen; Orthodoxien har rigtigt seet, at hele Christendommen, naar Synden bestemmes negativ, er holdningsløs. Derfor indskjærper Orthodoxien, at der maa en Aabenbaring fra Gud til for at lære det faldne Menneske, hvad Synd er, hvilken Meddelelse saa, ganske consequent, maa troes, da den er et Dogma. Og det forstaaer sig, Paradoxet, Troen, Dogmet, disse tre Bestemmelser danne en Alliance og Overensstemmelse, der er det sikreste Hold og Bolværk mod al hedensk Viisdom.

Saaledes Orthodoxien. Ved en besynderlig Misforstaaelse har saa en saakaldet spekulativ Dogmatik, der rigtignok paa en betænkelig Maade indlader sig med Philosophien, meent at kunne *begribe* denne Bestemmelse, at Synden er en Position. Men er dette sandt, saa er Synden en Negation. Hemmeligheden i al Begriben er, at selve dette at begribe er høiere end al Position, som den sætter. Begrebet sætter en Position, men det at den begribes, er just, at den negeres. Selv dog til en vis Grad opmærksom herpaa, har saa den spekulative Dogmatik ikke vidst anden Hjælp end, hvad der rigtignok kun lidet anstaaer en filosofisk

Videnskab, at henkaste et Detaschement af Forsikringer paa det Punkt, hvor Bevægelsen gjøres. Man forsikrer den ene Gang høitideligere end den anden, mere og mere sværgende og bandende, at Synden er en Position, at det er Pantheisme og Rationalisme, og Gud veed Alt det det er, men altsammen Noget, som den spekulative Dogmatik abrenuntierer og afskyer, at sige at Synden blot er en Negation – og saa gaaer man over til at begribe det, at Synden er en Position. Det vil sige, den er dog kun til en vis Grad Position, ikke mere end at man dog nok kan begribe det.

Og den samme Spekulationens Tvetungethed viser sig da ogsaa paa et andet Punkt, dog betræffende det Samme. Bestemmelsen Synd, eller hvorledes Synden bestemmes, er afgjørende for Bestemmelsen: Anger. Da det nu er saa spekulativt dette med Negationens Negation, saa er der ikke Andet for, saa maa Angeren være Negationens Negation – og saa bliver jo Synden Negationen. – Det var forøvrigt vistnok at ønske, at engang en ædruelig Tænkter vilde oplyse, hvorvidt dette reent Logiske, der erindrer om Logikens første Forhold til det Gramaticalske (to Negtelser bekræfte) og om det Mathematiske, hvorvidt dette Logiske har sin Gyldighed i Virkelighedens Verden, i Qualiteternes Verden; om overhovedet ikke Qualiteternes Dialektik er en anden; om »Overgangen« ikke her spiller en anden Rolle. Sub specie æterni, æterno modoo. s. v. er jo det Spatierende slet ikke til, derfor er Alt, og der er slet ingen Overgang. At sætte i dette abstrakte Medium er derfor eo ipso det Samme som at *ophæve*. Men at betragte Virkeligheden paa samme Maade er dog noget nær Afsindighed. Man kan ogsaa ganske in abstracto sige: paa Imperfectum følger Perfectum. Men dersom i Virkelighedens Verden en Mand deraf vilde slutte, at det fulgte af sig selv og fulgte strax, at et Værk, han ikke fuldendte (imperfectum) blev fuldendt: saa var han dog vel gal. Men saaledes ogsaa med Syndens saakaldte Position, naar det Medium, hvori den ponerer, er den rene Tænkning; det Medium er meget for flygtigt til at det kan blive Alvor med Positionen.

Dog alt Sligt beskjæftiger mig ikke her. Jeg holder bestandigt blot fast ved det Christelige, at Synden er en Position – dog ikke som kunde det begribes, men som et Paradox, der maa troes. Dette er i mine Tanker det Rigtige. Naar man blot kan faae alle Forsøgene med at begribe gjorte aabenbare som selvmodsigende, saa faaer Sagen sin rette Stilling, det bliver saa klart, at det maa overlades til Troen, om En vil troe eller ikke. – Jeg kan godt begribe (og dette er da ingenlunde for guddommeligt til at begribes), at En som nu endelig maa begribe, og kun kan synes om hvad der udgiver sig for at begribe, finder Dette meget fattigt. Men dersom hele Christendommen hænger i dette, at den skal troes, og ikke begribes, at den *enten* skal troes *eller* man skal forarges paa den: er det saa saa fortjenstligt med at ville begribe? Er det fortjenstligt, eller er det ikke snarere enten Uforskammenhed eller Tankeløshed at ville begribe Det, der ikke vil begribes? Naar en Konge faaer den Idee at ville være ganske incognito, aldeles behandles som en simpel Mand, er det saa ogsaa, fordi det synes Menneskene i Almindelighed mere Udmærkelse at vise ham kongelig Hylding, er det saa ogsaa det Rigtige at gjøre det? Eller er det ikke netop at hævde sig selv og sin Tankegang lige over for Kongens Villie, at gjøre som man selv vil, istedetfor at bøie sig? Eller mon det vilde behage Kongen, jo mere opfindsomt et saadant Menneske kunde være i at vise ham undersaatlig Ærbødighed, naar Kongen ikke vil behandles saaledes, det er, jo mere opfindsomt et saadant Menneske kunde være i at gjøre Kongens Villie imod? – Lad saa andre beundre og prise Den, der giver sig ud for at kunne begribe det Christelige: jeg anseer det for en ligefrem ethisk Opgave, der kræver maaskee ikke saa lidt Selvfornegtelse, i saa speculative Tider, naar alle »de Andre« have travlt med at begribe, da at tilstaae, at man hverken kan eller skal begribe det. Dog just dette er vistnok hvad Tiden, hvad Christenheden behøver: lidt socratisk Uvidenhed i Forhold til det Christelige; men vel at mærke lidt »socratisk« Uvidenhed. Lad os aldrig glemme – dog hvor mange ere vel De, som nogensinde ret have vidst det, eller tænkt det – lad os aldrig glemme, at Socrates's Uvidenhed var en Art Guds frygt og Gudsdyrkelse, at hans Uvidenhed var paa Græsk det Jødiske: at Guds frygt er Viidsoms Begyndelse. Lad os aldrig glemme, at just af Ærbødighed for Guddommen var han uvidende, at han, forsaavidt en Hedning kunde det, som *Dommer* holdt Vagt ved Grændeskjeldet mellem Gud – og Menneske, vogtende paa, at Qualitets-Forskjellighedens Dyb befæstedes dem imellem, mellem Gud og Menneske, at Gud – og Menneske ikke saadan philosophice, poetice o. s. v. løb i Eet. See, derfor var Socrates den Uvidende, og derfor kjendte Guddommen ham at være den meest Vidende. – Men Christendommen lærer, at alt det Christelige kun er til for Troen; derfor vil det netop være en socratisk, gudfrygtig Uvidenhed, der ved Uvidenhed værges Troen mod Spekulationen, vogtende paa, at Qualitets-Forskjellighedens Dyb mellem Gud – og Menneske maa være befæstet som den er det i Paradoxet og Troen, at Gud og Menneske ikke endnu forfærdeligere end nogensinde i Hedenskabet, saadan philosophice, poetice o. s. v. løbe sammen i Eet – i Systemet.

Kun fra een Side kan der da her være Tale om at belyse, at Synden er en Position. I det foregaaende Afsnit er i Fremstillingen af Fortvivlelse bestandigt efterviist en Stigen. Udtrykket for denne Stigen var deels Potentsation af Bevidstheden om Selvet, deels Potentsation fra Liden til bevidst Handling. Begge Udtryk ere igjen i Forening Udtrykket for, at Fortvivlelsen ikke kommer udvortes fra, men indvortes fra. Og i samme Grad er den jo ogsaa mere og mere ponerende. Men ifølge den opstillede Definition paa Synd, hører til Synd det ved Forestillingen om Gud uendelig potentserede Selv, og saaledes igjen den størst mulige Bevidsthed om Synden som en Gjerning. – Dette er Udtrykket for, at Synden er en Position, det at den er *for Gud* er just det Positive i den.

Forøvrigt har den Bestemmelse, at Synden er en Position, ogsaa i en ganske anden Forstand Forargelsens Mulighed, det Paradoxe i sig. Det Paradoxe er nemlig Conseqventsen i Forhold til Læren om Forsoningen.

Først gaaer Christendommen hen og sætter Synden saaledes fast som Position, at den menneskelige Forstand aldrig kan begribe det; og saa er det den samme christelige Lære, der igjen paatager sig at skaffe denne Position saaledes bort, som den menneskelige Forstand aldrig kan begribe det. Spekulationen, der snakker sig fra Paradoxerne, slaaer lidt af paa begge Steder, saa gaaer det lettere: den gjør ikke Synden slet saa positiv – og desuagtet kan den dog ikke faae det i sit Hoved, at Synden ganske skulde være glemmt. Men Christendommen, der er første Opfinder af Paradoxerne, er ogsaa her saa paradox som mulig; den ligesom arbejder sig selv imod, idet den sætter Synden saa fast som Position, at det nu da synes at blive en fuldkommen Umulighed med at faae den bort igjen – og saa er det netop Christendommen, der, ved Forsoningen, igjen vil skaffe Synden bort saa ganske, at den er som druknet i Havet.

Tillæg til A

Men bliver saa ikke i en vis Forstand Synd en stor Sjældenhed? (Moralen).

Der blev i det første Afsnit mindet om, at jo intensivere Fortvivlelsen bliver, desto sjældnere er den i Verden. Men nu er jo Synden den endnu engang kvalitativt potentierte Fortvivlelse, saa maa denne vel være ganske sjælden? Forunderlige Vanskelighed! Christendommen underlægger Alt under Synd; vi have stræbt at fremstille det Christelige saa strengt som muligt: og saa fremkommer dette besynderlige Resultat, dette besynderlige Resultat, at Synd jo saa slet ikke findes i Hedenskabet, men kun i Jødedom og Christendom, og der igjen vel meget sjældent.

Dog er det, men kun i een Forstand, ganske rigtigt saaledes. »Efter ved en Aabenbaring fra Gud at være oplyst om hvad Synd er, for Gud fortvivlet ikke at ville være sig selv, eller fortvivlet at ville være sig selv«, er at synde – og ganske vist, det er sjældent, at et Menneske er saa udviklet, sig selv saa gjenomsigtigt, at dette kan passe paa ham. Men hvad følger saa deraf? Ja, det maa man vel agte paa, thi her er en egen dialektisk Vending. Det fulgte jo ikke af, at et Menneske ikke i intensivere Forstand er fortvivlet, deraf fulgte jo ikke, at han ikke var fortvivlet. Tværtimod; der blev just viist, at de fleste, langt, langt de fleste Mennesker ere fortvivlede, men i en lavere Grad af Fortvivlelse. Det er jo heller ikke nogen Fortjeneste at være fortvivlet i en højere Grad. Æsthetisk er det et Fortrin, thi æsthetisk sees der blot paa Kraft; men, ethisk, er den intensivere Fortvivlelse længere fra Frelsen end den lavere.

Og saaledes er det ogsaa med Synden. De fleste Menneskers Liv er, indifferent-dialektisk bestemt, saa langt fra det Gode (Troen), at det næsten er for aandløst til at kaldes Synd, ja næsten for aandløst til at kaldes Fortvivlelse.

At være i strengeste Forstand en Synder er nu vistnok saare langt fra at være noget Fortjenstligt. Men paa den anden Side, hvor i al Verden skal der kunne findes en væsentlig Synsbevidsthed (og see, den vil Christendommen nok have) i et Liv, der er sunket saaledes i Trivialitet, pjattet Efterbelse af »de Andre«, at man næsten ikke kan kalde det, at det er for aandløst til at kaldes Synd, kun værd som Skriften siger »at udspyttes.«

Dog hermed er Sagen ikke færdig, thi Syndens Dialektik fanger saa blot paa en anden Maade. Hvorledes gaaer det nemlig til, at et Menneskes Liv bliver saa aandløst, at det er, som kunde Christendommen slet ikke anbringes i Forhold dertil, ligesom naar en Donkraft (og som en Donkraft saaledes er Christendommens Opløftelse) ikke kan anbringes, fordi der ingen Grund er, men kun Mose og Hengesæk? Er det Noget, som hænder et Menneske? Nei, det er Menneskets egen Skyld. Aandløshed fødes intet Menneske med; og hvor Mange der end i Døden bringe dette med sig som det eneste Udbytte af Livet – det er ikke Livets Skyld.

Men siges maa det, og saa uforbeholdent som muligt, at den saakaldte Christenhed (i hvilken saadan Alle millionvis ere saadan uden videre Christne, saa der er lige saa mange, netop lige saa mange Christne som der er Mennesker) ikke blot er en elendig Udgave af det Christelige, fuld af meningsforstyrrende Trykfeil og tankeløse Udeladelser og Tilsætninger, men at den er en Misbrug af det, den at have taget Christendommen forfængelig. Der fødes i et lille Land vel neppe tre Digtere i hver Generation, men Præster er der nok af, mange flere end der kan befordres. Man taler i Forhold til en Digter om at have Kald; til at blive Præst er det i Mængden af Menneskers (altsaa af Christnes) Forestilling nok at have Examen. Og dog, dog er en sand Præst noget endnu Sjældnere end en sand Digter, og dog er det Ord »Kald« oprindeligen tilhørende det Gudelige. Men i Forhold til det at være Digter har man dog i Christenheden endnu bevaret en Forestilling om, at det er Noget, og at der er Noget i, at det er et Kald. Det at være Præst derimod er i Mængden af

Menneskers (altsaa af Christnes) Øine forladt af enhver opløftende Forestilling, uden det mindste Mysterieuse in puris naturalibus en Levevei. »Kald« betyder et Embede; der tales om at faae et Kald; men om at have et Kald – ja det tales der ogsaa om, om at En har et Kald at give bort.

Ak, og dette Ords Skjebne i Christenheden er som et Motto paa hele det Christeliges. Ulykken er ikke, at det Christelige ikke siges (saaledes er Ulykken jo heller ikke, at der ikke er Præster nok); men det siges saaledes, at der af Mængden af Mennesker tilsidst slet Intet tænkes derved (ligesom der ved det at være Præst af denne Mængde slet intet Andet tænkes end ved det aldeles Søgne at være Kjøbmand, Prokurator, Bogbinder, Veterinair o. s. v.), saa det Høieste og Helligste slet intet Indtryk gjør, men lyder og høres som Noget, der nu saadan engang, Gud veed hvorfor, er blevet Skik og Brug, som saa meget Andet. Hvad Under saa, at man – i Mangel af at finde sin egen Adfærd uforsvarlig – finder det fornødent at forsvare Christendommen. –

En Præst burde jo dog vel være en Troende. Og en Troende! En Troende er dog vel en Forelsket; ja, den af alle Forelskede meest Forelskede, han er dog egentlig, i Henseende til Begeistring, kun som en Yngling i Sammenligning med en Troende. Tænk nu en Forelsket. Ikke sandt, han vilde da være istand til Dag ud og Dag ind, saa lang Dagen var, og Natten med, at tale om sin Forelskelse. Men troer Du det kunde falde ham ind, troer Du det vilde være ham muligt, troer Du ikke, det vilde være ham som en Afskyelighed at tale saaledes, at han af tre Grunde stræbte at bevise, at der dog var Noget i at være forelsket – omtrent som naar Præsten af tre Grunde beviser, at det at bede er gavnligt, saa altsaa det at bede er sunket saa dybt i Prisen, at der maa tre Grunde til for at hjælpe det en lille Smule til Anseelse. Eller som naar Præsten, og dette er da det Samme, kun endnu latterligere, af tre Grunde beviser, at det at bede er en Salighed, som overgaaer al Forstand. O, uskateerlige Anticlimax, at Noget overgaaer al Forstand, bevises af tre – Grunde, der, hvis de ellers due Noget, dog vel ikke overgaae al Forstand, og lige tværtimod maae gjøre Forstanden det indlysende, at denne Salighed ingenlunde overgaaer al Forstand; thi »Grunde« ligge jo dog vel indenfor Forstandens Omfang. Nei, for hvad der overgaaer al Forstand – og for Den, der troer paa det, betyde tre Grunde ikke mere end tre Flasker, eller tre Hjorte! – Og nu videre, troer Du det vilde falde en Forelsket ind at føre et Forsvar for sin Forelskelse, det er, at indrømme, at den ikke var ham det Absolute, ubetinget det Absolute, men at han tænkte den saadan sammen med Indvendingerne mod den, og deraf fremgik Forsvaret, det er, troer Du, han kunde eller vilde indrømme, at han ikke var forelsket, angive sig selv, at han ikke var forelsket? Og dersom man vilde foreslaae en Forelsket at tale saaledes, troer Du ikke, han vilde ansee En for gal; og dersom han, foruden at være forelsket, tillige var lidt af en lagttager, troer Du ikke, han vilde fatte en Mistanke om, at Den, der gjorde ham dette Forslag, aldrig havde vidst, hvad Forelskelse er, eller vilde have ham til at forraade og fornegte sin Forelskelse – ved at forsvare den. – Er dette dog ikke indlysende, at Den, der virkelig er forelsket, ham kan det aldrig falde ind at ville bevise af tre Grunde, eller forsvare; thi han er Det, som er mere end alle Grunde og ethvert Forsvar: han er forelsket. Og Den, som gjør det, han er ikke forelsket; han udgiver sig blot for at være det, og uheldigviis – eller heldigviis – saa dumt, at han blot angiver sig selv, ikke at være det.

Men just saaledes tales der om Christendommen – af troende Præster, enten »forsvarer« man Christendommen, eller man sætter den over i »Grundene«, forsaavidt man da ikke tillige fusker i speculativt at »begribe« den; det kaldes at prædike, og man anseer det i Christenheden allerede for store Ting, at der prædikes saaledes, og at saa Nogen hører det. Og just derfor er Christenheden (dette er Beviset derfor) saa langt fra at være hvad den kalder sig, at de fleste Menneskers Liv, christelig forstaaet, endog er for aandløst til i streng christelig Forstand at kaldes Synd.